

УДК 159.9:378.015.3(045)

Т.О. Афанасьєва

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТЬОГО ПСИХОЛОГА

У статті проаналізовано методичний інструментарій для психодіагностики професійного розвитку студента-психолога. Створено єдину систему діагностики професійного розвитку майбутнього психолога на етапі навчання у ВНЗ.

Ключові слова: діагностика професійного розвитку, професійний розвиток психолога, рефлексивність, адаптивність, професійна ідентичність.

I. Вступ

Одним із засобів реалізації ідей особистісно орієнтованої освіти й надання дієвої допомоги в створенні умов для повноцінного розвитку психолога є впровадження психологічного супроводу. Але це неможливо без дослідження психологічного інструментарію, який дав би змогу оперативно виміряти рівень професійного розвитку студента, та залежно від нього створити ефективну модель психологічного супроводу.

Здійснення аналізу методичного інструментарію для психодіагностики особливостей професійного розвитку студента-психолога, таким чином, має наукове і прикладне значення.

Оскільки на сьогодні процес професійного розвитку студента є маловивченим, відповідно спостерігається відсутність спеціальних методів його дослідження.

Велика кількість психодіагностичних методик характеризує лише вивчення складових професійного розвитку: навчальна мотивація і навчальна діяльність (А. Реан, В. Якунін); самооцінка (Д. Краун, Д. Марлоу); дослідницький потенціал (В. Мільман); професійна позиція (Л. Шнейдер); Я-концепція (Г. Абрамова); рефлексивне мислення (О. Анісимов); рівень рефлексивності (А. Карпов, В. Пономарьова); самоактуалізація (САТ). Але на сьогодні відсутня єдина система щодо дослідження професійного розвитку майбутнього психолога.

II. Постановка завдання

Мета статті – здійснити аналіз методичного інструментарію для психодіагностики професійного розвитку студента-психолога.

Відповідно до поставленої мети необхідно визначити такі завдання:

1) проаналізувати ті методики, які можуть бути адаптовані до вирішення проблеми діагностики професійного розвитку майбутнього психолога;

2) створити єдину систему щодо діагностики професійного розвитку студента-психолога.

III. Результати

На сьогодні основою методів дослідження профпсихології є два методологічні принципи: 1) суб'єктивний, який полягає у ви-

вченні професійного становлення на основі самопізнання; 2) об'єктивний, який передбачає вивчення ознак професійного становлення спостерігачем.

При вивченні професійного розвитку психолога нами будуть використовуватися генетичні методи, адже саме вони спрямовані на дослідження змін професійного розвитку студента-психолога впродовж навчання у ВНЗ.

Вибір методів емпіричного дослідження професійного розвитку студента-психолога здійснювався відповідно до логіки теоретичного аналізу моделі професійного розвитку психолога [7]. У ході розробки програми дослідження нами виділено три блоки, що відповідають кризам, які проходить студент під час навчання у ВНЗ (див. табл.).

Розглянемо більш детально використання діагностичного інструментарію на кожному з етапів професійного розвитку психолога у ВНЗ.

Так, на I курсі студент-психолог проходить кризу освоєння спеціальності, новоутворенням якої повинна стати адаптованість студента до спеціальності "Психологія". Метою цього діагностичного етапу є виявлення неадаптованих студентів, що дасть змогу своєчасно розпочати адресну психологічну допомогу.

На сьогодні проблема адаптації студентів-першокурсників є досить вивченою, але використання діагностичного апарату потребує детального розгляду [2; 5].

Проведений нами аналіз діагностичних методик адаптації студентів у ВНЗ дав змогу виділити три групи методик: 1) опитувальники рис особистості: тест-опитувальник ЕРІ, 16-факторний опитувальник (Р. Кетел), опитувальник Баса-Дарки, визначення самооцінки й рівня домагань (Т. Дембо, А. Прихожан, С. Рубінштейн; 2) особистісні опитувальники мотивації: опитувальник конструктивної мотивації (О. Єлисеєва, А. Реан); 3) опитувальники особистісних цінностей: дослідження самовідношення (С. Пантілеев, В. Столін), "Локалізація контролю" (адаптована Є. Ксенофонтовою); опитувальник "Соціально-психологічні характеристики суб'єкта спілкування" (В. Лабунська) [12].

Методи психодіагностики професійного розвитку студента-психолога

Курс	Етап	Криза	Новоутворення	Методи діагностики
I-II	професійна адаптація	освоєння спеціальності	адаптованість до навчання у ВНЗ спеціальності "Психологія"	опитувальник К. Роджерса для виявлення адаптивності/неадаптивності особистості
III-IV	професійна свідомість	експектація (розчарування)	рефлексивність, сформована професійна Я-концепція	методика для діагностики навчальної мотивації студентів (А. Реан і В. Якунін, модифікація Н. Бадмаєвої); вивчення мотивів навчальної діяльності студентів (А. Реан, В. Якунін); методика діагностики самооцінки мотивації схвалення Д. Марлоу і Д. Крауна; дослідження Я-концепції (Г. Абрамова); тестова методика визначення рефлексивності мислення (О. Анісимов); методика визначення рівня рефлексивності (А. Карпов, В. Пономарьова)
IV-V	професійна ідентичність	готовність до професійної діяльності	професійна ідентичність	методика вивчення самооцінки Будасі; методика вивчення рівня й адекватності професійної самооцінки Дембо – Рубінштейна; методика "Прийняття професії"; методика "Змістовно-життєві орієнтації" (далі – ЗЖО) Д. Леонтьєва; методика "Ціннісно-орієнтаційна єдність" В. Івашкіна і В. Онуфрієва; діагностика дослідницького потенціалу (В. Мільман)

Але всі ці методики мають допоміжний характер, за основу ми обрали опитувальник К. Роджерса для виявлення адаптивності/неадаптивності особистості.

На III курсі основним завданням є визначення рівня сформованості професійної Я-концепції, що формується під впливом внутрішньої мотивації. Для цього ми пропонуємо такі методики: діагностика навчальної мотивації студентів (А. Реан і В. Якунін, модифікація Н. Бадмаєвої); вивчення мотивів навчальної діяльності студентів (А. Реан, В. Якунін) [4]; методика діагностики самооцінки мотивації схвалення (шкала брехні) Д. Марлоу і Д. Крауна [12]; дослідження Я-концепції (Г. Абрамова) [1]; тестова методика визначення рефлексивності мислення (О. Анісимов) [11]; методика визначення рівня рефлексивності (А. Карпов, В. Пономарьова) [6].

На V курсі основним новоутворенням є готовність студента до професійної діяльності, що передбачає в свою чергу професійну ідентичність.

Вибір методів емпіричного дослідження готовності студента до майбутньої професії здійснювався відповідно до логіки теоретичного аналізу структури професійної ідентичності майбутнього психолога (ставлення до себе як майбутнього професіонала; ставлення до обраної професії; ставлення до цінностей, норм, ідеалів того професійного співтовариства, у рамках якого він буде здійснювати свою професійну діяльність) [8]. У ході вивчення діагностичних методик нами було обрано шість основних, які, на наш погляд, дають змогу здійснити діагностику рівня розвитку кожного компонента професійної ідентичності майбутніх психологів.

З метою діагностики особливостей розвитку професійної самооцінки студентів-психологів було використано такі методики: методика вивчення самооцінки Будасі; методика вивчення рівня й адекватності професійної самооцінки Дембо – Рубінштейна.

Для діагностики рівня задоволеності обраною професією ми пропонуємо методику "Прийняття професії".

З метою діагностики особливостей прийняття цінностей професійного співтовариства було використано такі методики: методика ЗЖО Д. Леонтьєва; методика "Ціннісно-орієнтаційна єдність" В. Івашкіна й В. Онуфрієва; діагностика дослідницького потенціалу (В. Мільман) [9].

Крім поданих методик діагностики професійного розвитку психолога у ВНЗ, у процесі емпіричного дослідження на всіх етапах ми пропонуємо використовувати метод психобіографії.

У нашому дослідженні психобіографічний метод допоможе з'ясувати, з яких подій і завдяки яким механізмам народжується особистість психолога та як у подальшому вона професійно розвиватиметься. Як особливої методологічний принцип психологічного аналізу біографічний метод полягає в реконструкції значущих для особистості подій і виборів, побудові їх причинно-наслідкового зв'язку і виявленні впливу на подальше життя. Отже, цей метод є не тільки констатувальним, а й формувальним.

Біографічний метод у контексті професійного розвитку має триєдиний статус. По-перше, біографічний метод – це головний дослідницький принцип, що вимагає пізнання студента-психолога й життєвого шляху в

їхній діалектичній єдності. По-друге, біографічний метод – це спосіб організації та техніки збору й обробки емпіричного матеріалу про життєвий шлях психолога. По-третє, біографічний метод – це система конкретних методик психологічної діагностики, корекції, розвитку студента як суб'єкта життя [3].

Головним завданням психобіографії як інструменту вивчення майбутнього психолога є виявлення біографічних факторів, що сприяють особистісному зростанню, формуванню й реалізації особистісної позиції в психології [10].

Психобіографія також спрямована на визначення і актуалізацію певного комплексу професійних якостей психологів, які забезпечать йому успіх у подальшій професійній діяльності. За допомогою цього методу можна легше і надійніше діагностувати ці якості на основі відомостей про минуле, ніж про актуальні переживання, уподобання і безпосередньо поведінку особистості (Д. Ластед, А. Маркова, Г. Мошкова).

IV. Висновки

Таким чином, поняття біографічного методу використовується для визначення інструментальної техніки і джерела отримання інформації про особистісно-психологічні особливості студента, і як методика збору даних може застосовуватися з метою подальшої реконструкції професійного розвитку.

Отже, результати здійсненого психодіагностичного дослідження створюють наукове підґрунтя для подальшої експериментальної роботи – впровадження психологічного супроводу (створення сприятливих умов) для ефективного професійного розвитку майбутнього психолога.

Список використаної літератури

1. Абрамова Г.С. Практическая психология / Г.С. Абрамова. – 8-е изд. – М. : Академический проспект Проект : Трикста, 2005. – 496 с.
2. Адаптация студентов Северного Кавказа в ВУЗах г. Самары (опыт практической работы) / С.В. Березин, Д.Д. Козлов, К.С. Лисецкий и др. – Самара : Универс-групп, 2004. – 126 с.

3. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г. Ананьев. – М. : Наука, 1977. – 380 с.
4. Бадмаева Н.Ц. Влияние мотивационного фактора на развитие умственных способностей / Н.Ц. Бадмаева. – Улан-Удэ : ВСГТУ, 2004. – 280 с.
5. Всеволодова Н.А. Психологическая адаптация учащихся старших классов к обучению в профильном лицее : дисс. на соиск. науч. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогическая психология" / Наталья Александровна Всеволодова. – Уфа, 2008. – 240 с.
6. Карпов А.В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики / А.В. Карпов // Психологический журнал. – 2003. – Т. 24. – № 5. – С. 45–57.
7. Корень Т.О. Профессиональное становление студента-психолога: заглавно-психологический аспект / Т.О. Корень // Профессионализм педагога в контексте Европейского выбора Украины : материалы всеукраїнської науково-практичної конференції (Ялта, 25–28 вересня 2006 р.). – Ялта : РВВ КГУ, 2006. – С. 81–83.
8. Кулезнева И.Н. Динамика развития профессиональной идентичности студентов среднего специального учебного заведения / И.Н. Кулезнева // Педагогика. – № 2 (55). – 2008. – С. 32–38.
9. Мильман В.Э. Структурно-содержательное и предметно-рефлексивное взаимодействие в мыслительном процессе / В.Э. Мильман // Новые исследования в психологии. – 1985. – № 1. – С. 14–19.
10. Общая психодиагностика / под ред. А.А. Бодалева, В.В. Столина. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1987. – 304 с.
11. Орлова И.В. Тренинг профессионального самопознания: теория, диагностика и практика педагогической рефлексии / И.В. Орлова. – СПб. : Речь, 2006. – 128 с.
12. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учебное пособие / под ред. Д.Я. Райгородский. – Самара : БАХРАХ-М, 2001. – 672 с.

Стаття надійшла до редакції 23.08.2012.

Афанасьева Т.А. Особенности исследования профессионального развития будущего психолога

В статье произведен анализ инструментария для психодиагностики профессионального развития студента-психолога. Создана единая система диагностики профессионального развития будущего психолога на этапе обучения в вузе.

Ключевые слова: диагностика профессионального развития, профессиональное развитие, рефлексивность, адаптивность, профессиональная идентичность.

Afanasieva T. Features of research of professional development of future psychologist

In article the analysis of toolkit is made for psychodiagnostics of professional development of the student-psychologist. The uniform system of diagnostics of professional development of the future psychologist at a grade level in high school is created.

Key words: diagnostics of professional development, professional development, reflexivity, adaptability, professional identity.